

УДК 37(09) (477)

Інна Бабій
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
теорії та методик дошкільної
освіти

ТЕХНОЛОГІЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті розкрито технологію морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки

Ключові слова: моральне виховання, народна педагогіка, старші дошкільники.

В статье раскрыта технология нравственного воспитания старших дошкольников средствами народной педагогики.

Ключевые слова: нравственное воспитание, народная педагогика, старшие дошкольники.

In the article technology of moral education of senior under-fives is exposed by facilities of folk pedagogics.

Keywords: moral education, folk pedagogics, senior under-fives.

З початком демократичних перетворень у нашій державі в дошкільній практиці спостерігається відчутний інтерес до педагогічного досвіду українського народу, що пояснюється багатьма чинниками: доступністю народно-педагогічного змісту для широкого загалу в суспільстві, зокрема й для дошкільників; його прикладним спрямуванням; співзвучністю з повсякденними духовними потребами та інтересами батьків і дітей; невичерпним виховним потенціалом.

Щоб успішно виховувати дітей на народних засадах, педагогам необхідно знати ту предметну галузь, на якій базується їх діяльність – народну педагогіку.

Саме з цією метою ми проаналізуємо і виявимо можливості та шляхи використання методики морального виховання старших дошкільників в умовах сучасного дошкільного закладу.

Результати констатувального етапу експерименту зумовили необхідність внесення коректив у процес морального виховання дітей старшого дошкільного віку. Визначальна умова експерименту полягала в застосуванні розробленої нами технології морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки в роботі з дітьми експериментальних груп та традиційної системи роботи з дошкільниками із контрольних груп.

Насамперед варто зазначити, що дану технологію ми розробили відповідно до положень Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст. (2002) та Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004). Основу її розробки склало використання в навчально-виховному процесі засобів народної педагогіки та систематичне проведення різноманітних заходів в експериментальних групах з метою морального виховання старших дошкільників.

Беручи до уваги дану умову, завданням формувального етапу експерименту стало виокремлення найефективніших шляхів використання елементів народної педагогіки для розробки і впровадження цілісного і послідовного змісту діяльності вихователя з метою формування морального обличчя сучасного дошкільника.

Створення умов для збагачення морального досвіду дошкільників, згідно із розробленою технологією, передбачаємо тільки через «встановлення гармонійних стосунків між вихованцями і вихователями на демократичних Як бачимо в методиці морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки системотвірним компонентом є педагогічні умови (проведення окремих навчальних занять народно-педагогічного спрямування, забезпечення пріоритетності морального виховання народно-педагогічними засобами в системі виховної роботи, інтегрування засобів народної педагогіки у

зміст навчально-виховних програм дошкільного закладу), що забезпечують реалізацію змістових і процесуальних компонентів системи морального виховання старшого дошкільника.

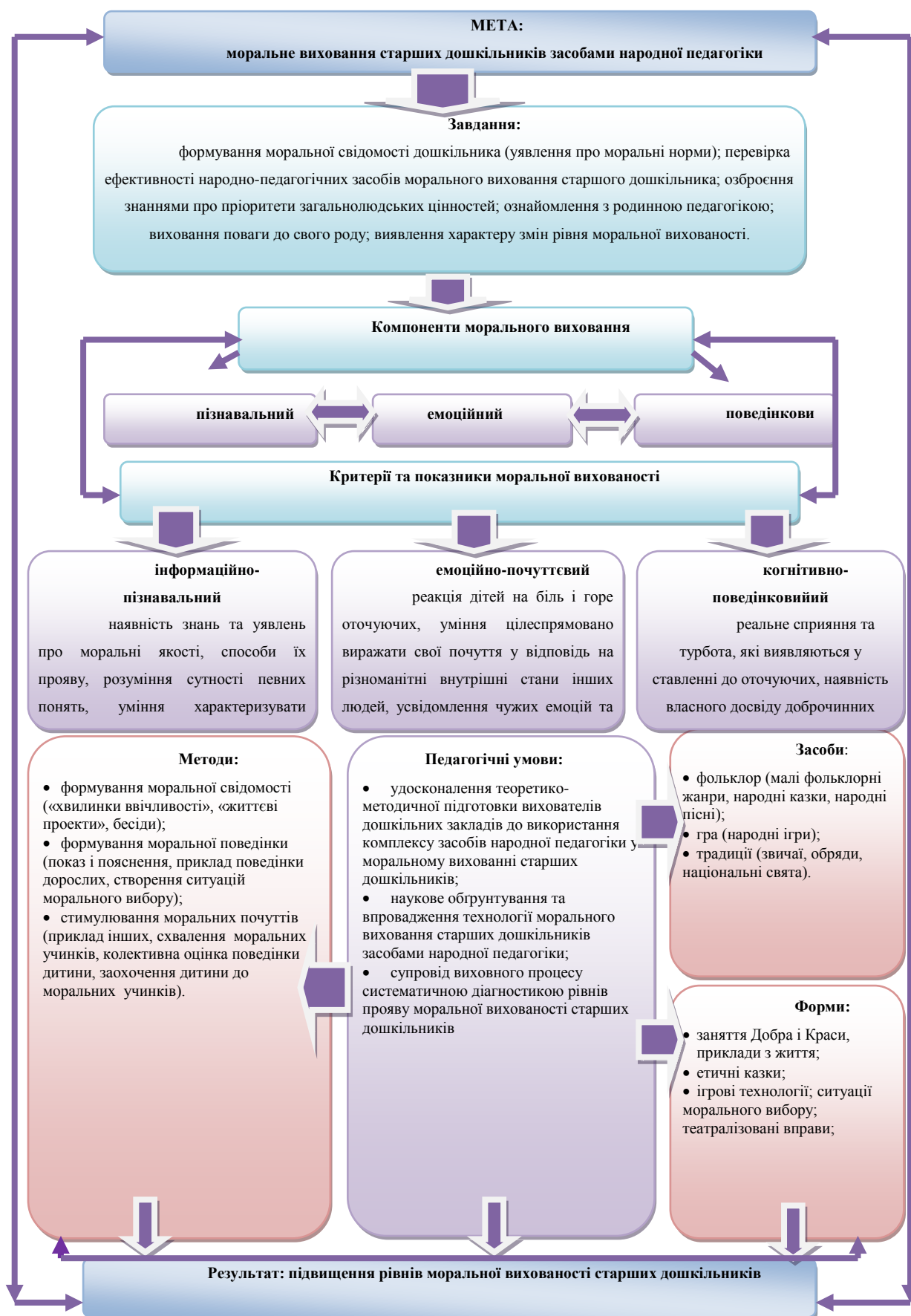


Схема 1. Технологія морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки

Складовими технології морального виховання ми визначили: мету, завдання, методологічні підходи, компоненти моральної вихованості (пізнавальний, емоційний поведінковий), методи, прийоми і форми, критерії (інформаційно-пізнавальний, емоційно-почуттєвий, конативний) і показники оцінки моральної вихованості. Запропоновані нами форми і методи морального виховання дошкільників засобами народної педагогіки (рідна мова, творчість, природа, приклад старших, праця), передбачають організацію та здійснення обраного виховного впливу і забезпечують, за нашими переконаннями, суб'єкт-суб'єктні стосунки вихователя і вихованця. Створення умов для збагачення морального досвіду дошкільників, згідно розробленої методики, передбачаємо тільки через «встановлення гармонійних стосунків між вихованцями і вихователями на демократичних і гуманістичних засадах» [8, с.219]. Працюючи за даною системою, прагнули довести, що запропонований підхід до управління і забезпечення морального виховання буде ефективним у формуванні морального ідеалу дошкільників.

Крім того, у ході формувального етапу педагогічного експерименту, під час якого використовувалася спеціально виокремлена нами система критеріїв, показників та рівнів моральної вихованості, спрямованих на діагностику сформованості у старших дошкільників моральної свідомості, якостей, почуттів, переконань, умінь і навичок моральної культури, також були спрогнозовані складові змісту морального виховання, форми і методи використання засобів народної педагогіки для вирішення таких завдань даного етапу:

- спрогнозувати ефективні шляхи, форми і методи використання засобів народної педагогіки в моральному вихованні дошкільників експериментальних груп;

- перевірити доцільність впровадження визначених народно-педагогічних засобів для морального вдосконалення особистості старшого дошкільника;

- порівняти ефективність застосування засобів народної педагогіки в моральному вихованні старших дошкільників за різними програмами в експериментальних та контрольних групах;
- виявити динаміку зміни рівня моральної вихованості дітей експериментальних та контрольних груп;
- проаналізувати результати формувального етапу педагогічного експерименту.

Водночас враховувалося те, що основою морального виховання старших дошкільників є навчально-виховна діяльність. Згідно наукових досліджень Л. Божович та О. Дробницького, практично будь-яка діяльність має моральне спрямування, у тому числі й навчальна, яка, на думку психологів, володіє широкими виховними можливостями [3; 74]. До того ж специфіка психологічної характеристики в цьому віці зумовлена тим, що дитина справді готова навчатися. Саме тому в цьому напрямку найбільш актуальним є вибір шляхів та методів взаємодії дорослого і дитини з метою їх позитивного відображення на процесі морального становлення особистості старшого дошкільника [4, с.26].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу твердження І. Беха, що доцільно організоване за змістом і формою навчання «має високий виховний потенціал: вводить особистість у простір світоглядних ідей, формує соціальні настанови й ціннісні орієнтації, гуманістичну спрямованість особистості, її духовні та матеріальні потреби, ознайомлює зі зразками моральної поведінки, формами спільної діяльності та спілкування особистості з колективом» [2, с.44].

Однак, як свідчать спостереження, збагачення вищевказаного соціального досвіду сучасних дошкільників на кращих зразках і здобутках української народної педагогіки можливе за умови докорінної зміни наявних стереотипів організації навчання та виховання підростаючого покоління.

З метою визначення тих навчальних занять, які забезпечать використання народно-педагогічних засобів для морального виховання старших дошкільників ми запропонували вихователям старших груп відповідну анкету. У відповідях на поставлене запитання вищевказаного змісту 100 респондентів віддали перевагу таким розділам програми, як художня література – 82,7%, мовленнєве спілкування - 76,9%, дитина і навколишній світ - 75 %. Найбільш поширеними були аргументи: «заняття з художньої літератури дають можливість розглядати моральні вчинки на прикладах із життя», «тематика творів спрямована на виховання моралі», «на занятті «Дитина і навколишній світ» є можливість здійснювати цілеспрямоване вивчення історії свого краю, його цінностей, моральних якостей народу» та ін.

Таким чином, погоджуючись із думкою вихователів-практиків, спробуємо довести, яким саме чином названі види діяльності розкривають самобутність національної культури, цілісність усіх її елементів, забезпечують перспективність у здобутті культурологічних знань та умінь, формують ціннісні поняття, моральну культуру, розвивають у дітей ціннісно-емоційне ставлення до національної культури.

Згідно логіки дослідження, розпочати формувальний етап педагогічного експерименту ми вирішили із занять мовленнєве спілкування і художня література, які відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти входять до освітньої галузі «Рідна мова». Такий підхід зумовлений ще й тим, що українська мова - це «інструмент, за допомогою якого формується нова, високоінтелектуальна, всебічно розвинена людина, вільний мислячий громадянин своєї незалежної України» [1, с. 2]. Безперечно, рідна мова якнайкраще відбиває історичні й природні умови його існування, духовність, моральний досвід тощо.

До того ж моральний аспект вивчення рідної мови передбачає формування і становлення особистості як члена суспільства. Навчаючи рідної мови, вихователь виконує важливе суспільне замовлення – виховує духовно

багату особистість, забезпечує комунікативну компетенцію учня, що і є результатом мовної освіти. Для цього вихователю необхідно довести вивчення мови до усвідомлення життєвої необхідності володіння нею. У такому разі мотивом слугуватиме той аргумент, що рідне слово через відображені в ньому поняття й образи показує світові все життя народу. У рідному слові живе минуле, теперішнє і майбутнє нашого народу. Тому й сьогодні актуально звучать слова К. Ушинського: «Не умовних звуків тільки вчиться дитина, вивчаючи рідну мову, але п'є духовне життя й силу з рідної груді рідного слова» [7, с.184].

У зв'язку із зазначеним заслуговують на увагу нові підходи до навчання рідної мови, які, на відміну від традиційних, зумовлені змінами в суспільному і духовному житті народу та концепцією національного дошкільного закладу в Україні. Йдеться про основні аспекти вивчення рідної мови, до яких належать: українознавчий (народознавчий), культурологічний, народно-педагогічний.

Зважаючи на те, що в основі мовлення українського народу лежать такі загальнолюдські норми та морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба, із ритуального мовлення ми виокремили тільки ті словесні формули, які сприяли б формуванню життєвого мовного мінімуму старшого дошкільника. До них належать: вітання, прощання, побажання, вибачення, прощення, подяка. Як основу усталених українським народом словесних норм ми обрали матеріали збірника М. Номиса [6].

Наведемо для прикладу використання деяких зразків словесних форм у поєднанні із мотивованим поясненням педагога:

- У житті українців особливого значення надається вітанням. За звичаєм, скільки разів ти привітаєшся з людьми, стільки разів Господь дасть тобі здоров'я. (Будьте здорові з тим, що сьогодні. Здорові будьте та людям милі. Доброго здоров'я та мир вашому дому!Зі святом будьте здорові!) [6, с.518.]

- Доброзичливість українського народу по-особливому передається у

побажаннях. (Дай, Боже, з роси, з води! Нехай Бог тобі, дитино, прибавить в ручки, ніжки і в животик трішки! Боже вас благослови материними, і батьковими молитвами! Хай тобі Бог дає вік щасливий та довгий!) [6, с.225].

Згідно з народною мораллю, не годилося довго тримати гнів на ближнього, тому «вороги» намагалися помиритися з приводу Великодня (Вибачайте на сім слові. Простіть за слово, що сказав! Не прийміть у гнів!). Прощати один одному годилося такими словами: «Хай Бог простить, я прощаю»; «Що було, то минуло!» [6, с.141].

Вправління у використанні такого зразка словесних форм проводилося систематично і почергово на заняттях з мовленнєвого спілкування а також художньої літератури протягом всього експериментального періоду. Як засвідчили результати спостережень, їх вживання в активному словесному мовленні підвищили не тільки рівень загальної мовленнєвої культури старших дошкільників, але й сприяли, за словами Н. Сивачук, «постійній внутрішній потребі дитини творити добро і красу засобами мови» [5,с. 50].

Щодо такого особливо цінного, на думку педагогів, народно-педагогічного засобу як прислів'я і приказки, то варто зазначити, що програмою виховання дітей для дошкільників, створеними відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти, передбачено практичне ознайомлення дошкільників із прислів'ями та приказками на заняттях з художньої літератури.

Взявши до уваги вищезазначене порівняння, а також з метою формування моральної вихованості дошкільників експериментальних груп та розвитку, насамперед, їхньої моральної свідомості на заняттях мовленнєвого спілкування, класичного типу і традиційної структури при вивченні будь-якого матеріалу, ми впроваджували систематичне проведення «Хвилинок мудрості народної»⁷. На відміну від звичайного (буденного) підходу, коли не зверталось особливої уваги на засоби народної педагогіки, на «хвилинках» звучали перлини українського фольклору – прислів'я і приказки з моральним спрямуванням.

Досвід роботи у дошкільному закладі засвідчує, що заняття з розвитку зв'язного мовлення якнайкраще розвивають розумову діяльність дитини, активізують роботу думки, що сприяє формуванню особистості, здатної до спілкування в різних комунікативних ситуаціях, з морально-соціальною орієнтованістю у навчанні і житті. До того ж заняття з розвитку зв'язного мовлення, збагачені народними засобами, перетворюються в заняття словесності з глибокими міжпредметними зв'язками, з дослідженнями мовних процесів, моральних категорій, сприяють розкриттю великих можливостей даного навчального предмета у вихованні національної гідності, у формуванні морально-духовного ідеалу старших дошкільників засобами мови.

Формулюючи тематику таких занять, ми враховували культурологічний, комунікативно-діяльнісний та особистісно орієнтований підходи.

Висновки. Таким чином, побудова виховного процесу згідно визначених завдань формувального етапу педагогічного експерименту передбачала реалізацію педагогічних умов щодо забезпечення пріоритетності морального виховання засобами народної педагогіки в системі виховної роботи. За цього підходу у дітей сформувалася потреба у колективній діяльності та взаємодопомозі, зросла сформованість виокремлених нами для досягненого віку провідних моральних якостей і уявлень, зокрема, ввічливість, доброзичливість, милосердя, взаємодопомога, щедрість і гостинність, чемність, увага до інших, повага до старших, тобто визначальних рис українського національного характеру.

Загалом, дотримання визначених у системі педагогічних умов організації морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки сприяло розвитку у дітей пізнавального, емоційного і поведінкового компонента моральності, моральних якостей, спрямованості особистості та її активності, що в цілому дало змогу суттєво підвищити моральну вихованість дітей експериментальних груп.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Бібліотечка

- журналу "Дошкільне виховання", 1999. – 62 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
 3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 460 с.
 4. Русова С. Дидактика. – Прага: Сіяч, 1925. – 190 с.
 5. Сивачук Н. Збагачення мовленнєвого етикету школярів засобами пареміографії //Початкова школа. – 1997. - №4. – С.50-51.
 6. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М.Номис. – К.: Либідь, 1993. – 612 с.
 7. Ушинський К.Д. Рідне слово //Вибр. Пед. Твори: У 2 т. – К., 1983. – Т.2.- 380 с.
 8. Чепіль М.М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.): Монографія. – Дрогобич: Відродження. 2001. – 503 с.